Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders (Case Study: Male Students at Ferdowsi University of Mashhad)

Abdolreza Javan Jafari[1], Sayyed Mehdi Seyedzadeh Sani[2], Parizad Kavousi Khasraghi[3], Mohammad Norouzi[4*]

1. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
Email: javan-j@um.ac.ir
2. Assistant Professor, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
Email: seidzadeh@um.ac.ir
3. PhD in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
Email: pa.kavoosi94@gmail.com
4. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
*Corresponding Author: Email: m.r-noroozi@mail.um.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh Research And Study Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.459676.2656

Received:
25 April 2024

Accepted:
13 July 2024

Published:
5 January 2026

ABSTRACT

Bystander intervention refers to the police-like intervention of ordinary individuals present at a crime scene; as in the operation of "citizen's arrest (Dastgiri-e Shahrvandi)", observing citizens take action to detain perpetrators of a crime. This research, using a survey method and a researcher-made questionnaire, seeks to gauge the attitudes toward factors for avoiding the detention of offenders among 353 male students at Ferdowsi University of Mashhad in the first semester of the 2023-2024 academic year, who were selected as the test basis using the Cochran formula. The research data can be studied in both descriptive and inferential sections. According to the descriptive findings of the research, in the attitude of the target population, the level of avoidance of this intervention is more extensive than the level of willingness to intervene. In this regard, the following factors, in order of importance,

Copyright & Creative Commons:
© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/.

had the greatest impact: the bystander's lack of awareness regarding the choice of reaction type, hope for intervention by other individuals present at the crime scene, fear of blame from others, the insignificance of the crime subject, and fear of injury. In contrast, fear of being reprimanded by the police and the insignificance of the victim's fate due to them being a stranger had the least impact. The inferential findings also indicate that in the attitude of these individuals, there is a significant correlation between these factors and the type of crime; such that, for example, in the crime of "distribution of synthetic narcotics," fear of injury and fear of blame from others are the most important factors for non-intervention in apprehending offenders. Furthermore, a significant relationship was observed between non-intervention and the type of academic field, such that only students from the Faculty of Law showed a greater sense of civic participation in this regard. In contrast, no significant correlation was observed between the variables of non-intervention and the level of education and marital status.

Keywords: Bystander Non-Intervention, Citizen's Arrest, Crime Scene, Ferdowsi University, Social Responsibility.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Abdolreza Javan Jafari: Conceptualization, Resources, Data Curation, Supervision.

Sayyed Mehdi Seyedzadeh Sani: Methodology, Resources, Data Curation, Supervision.

Parizad Kavousi Khasraghi: Software, Formal Analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing.

Mohammad Norouzi: Software, Formal Analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:
Javan Jafari, Abdolreza, Sayyed Mehdi Seyedzadeh Sani, Parizad Kavousi Khasraghi & Mohammad Norouzi. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders (Case Study: Male Students at Ferdowsi University of Mashhad)". *Journal of Legal Research*, 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

Extended Abstract

The weakness of criminal justice in confronting crime has created grounds for the cooperation of ordinary individuals in programs stemming from criminal policy. Involving citizens in these programs implies that, in addition to proactive measures, citizens will also play an important role in responding to crimes. This participation is, in fact, a kind of retreat from the approaches and principles of an authoritarian police force, the result of which is the prevention of and reaction to crimes based on the principle of civic interaction. The type and extent of citizen participation with criminal justice institutions are closely related to the prevailing culture and criminal system in society. In the Iranian legal system, the legislator, in Note 1 of Article 45 of the Code of Criminal Procedure, has delegated the authority of “judicial officers” (zabetin) to citizens to prevent the escape of perpetrators of certain crimes. Thus, "citizen's arrest", which means the detention of a suspect by ordinary individuals who have witnessed the commission of a crime, is a more concrete manifestation of this participation in the Iranian legal system. The legislator’s criterion in this provision for delegating police-like authority to citizens has been a specific type and amount of punishment, and this encompasses a wide range of criminal offenses. In fact, the legislator in Note 1 of Article 45 of the Code of Criminal Procedure has stated that if the crimes subject to clauses (a), (b), (c), and (d) of Article 302 of this law occur flagrantly (mashhud), in the absence of judicial officers, all citizens may take the necessary actions to prevent the escape of the perpetrator. In this provision, citizens are presumed to be jurists who know in detail the crimes warranting these punishments, whereas the identification of these crimes is difficult even for experts. Since a corrupt effect of the mentioned provision could be that bystanders make mistakes in identifying crimes and incur legal and criminal liabilities such as unlawful detention, kidnapping, and battery, this may reduce their willingness to intervene. Furthermore, the indifference and unwillingness of bystanders to intervene have attracted the attention of specialists in psychology and social sciences, and numerous theories have been proposed in this regard. Thus, these scholars have sought to ascertain what situational and positional factors exist that, by influencing the decisions of bystanders, prevent their intervention. Generally, in addition to the economic, social, and cultural conditions of society, the indifference of bystanders can be attributed to the absence or weakening of individuals’ empathetic feelings.

Based on these foundations, various theories regarding the avoidance of intervention by citizens who have witnessed a crime have been proposed; such that it is said that "situational ambiguity," "social indifference," "diffusion of responsibility," "evaluation apprehension," and "the social relationship between the bystander and the victim" influence the intervention or non-intervention of

bystanders. Additionally, it is hypothetically assumed that fear of injury will reduce bystanders' willingness to intervene. This research, while examining the level of citizens' awareness of the contents of this note, gauges their attitude towards factors reducing individual inclination to detain offenders. Thus, the main research question is whether citizens, considering the contents of Note 1 of Article 45 of the Code of Criminal Procedure, will take action to detain offenders, or whether they undertake such action based on morality and without awareness of the legal regulations. Also, in case of avoidance of intervention, how is the influence of the factors for avoiding intervention, namely "situational ambiguity," "social indifference," "diffusion of responsibility," etc., on this reluctance? This article, to answer these questions, has used a descriptive/ survey method and the tool of a questionnaire. To this end, a researcher-made questionnaire was designed and distributed at Ferdowsi University of Mashhad. The statistical population of this research is 10,521 male students of the faculties of Ferdowsi University of Mashhad in the first semester of the 2023-2024 academic year, and its sample size, using the Cochran formula at a 95% confidence level, equals 380 students. In the items of this questionnaire, various scales of minor and serious crimes have been designed to ascertain the level of police-like participation of bystanders to detain perpetrators of these criminal acts and the degree to which this cooperation is influenced by barriers to intervention. These scales, in order from clauses (a) to (h), include the police-like intervention of bystanders to prevent the escape of: "mobile phone snatchers, murderers, armed muggers, armed thieves who collectively steal car equipment at night, a fleeing at-fault driver in an accident, highway robbers, assailants on women's honor, and distributors of narcotics." Thus, the statistical sample was asked to specify whether, when encountering each of these crimes, they would intervene to prevent the perpetrator's escape, and in case of non-intervention, to state their reason. Also, the degree to which the possibility of legal intervention in each of these scales is presupposed has been studied.

دلایل کاهش رغبت شهروندان در دستگیری متهمان (مطالعه موردی دانشجویان پسر دانشگاه فردوسی مشهد)

عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی[۱]، سید مهدی سیدزاده ثانی[۲]، پریزاد کاوسی خسرقی[۳]، محمد نوروزی[۴*]

۱. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.
javan-j@um.ac.ir
۲. استادیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
seidzadeh@um.ac.ir
۳. دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.
hamidazizimp@gmail.com
۴. دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.
*نویسنده‌مسئول: m.r-noroozi@mail.um.ac.ir

پژوهشکدهٔ حقوق

نوع مقاله:
پژوهشی

DOI:
10.48300/jlr.2024.459676.2656

تاریخ دریافت:
۶ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:
۲۳ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:
۱۵ دی ۱۴۰۴

چکیده:

منظور از مداخله ناظران، مداخله انتظامی افراد عادی حاضر در صحنه جرم است؛ چنانکه در عملیاتِ «دستگیریِ شهروندی» مردم ناظر به توقیف مرتکبینِ جرم اقدام می‌کنند. این تحقیق با استفاده از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته درصدد نگرش‌سنجی عوامل اجتناب از توقیف مرتکبان جرم در میان ۳۵۳ دانشجوی پسر دانشگاه فردوسی مشهد در نیم سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۲ است که با استفاده از فرمول کوکران مبنای آزمون قرار گرفتند. داده‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی قابل مطالعه است. بنا به یافته‌های توصیفی تحقیق، در نگرش افراد جامعه هدف، سطح اجتناب از این مداخله گسترده‌تر از مقدار مداخله است. در این رابطه به ترتیب، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش، امید به مداخله سایر افراد حاضر در صحنه جرم، ترس از سرزنش دیگران، مهم نبودن موضوع جرم و ترس از صدمه دیدن، بیشترین تأثیر و ترس از مؤاخذه شدن توسط پلیس و مهم نبودن سرنوشت قربانی به علت غریبه بودن او به ترتیب کمترین اثر را در این موضوع داشته‌اند. یافته‌های استنباطی نیز

کپی رایت و مجوز دسترسی آزاد:
کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهشهای حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهشهای حقوقی منتشر می شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه ای را می دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نشان می‌دهد که در نگرش افراد مذکور، میان این عوامل و نوع جرم همبستگی معناداری وجود دارد؛ چنانکه به‌طور مثال در جرم «توزیع مواد مخدر صنعتی»، ترس صدمه دیدن و ترس از سرزنش دیگران مهم‌ترین عواملِ عدم مداخله جهت دستگیری مرتکبان جرم هستند. همچنین میان عدم مداخله و نوع رشته تحصیلی رابطه معناداری مشاهده شده، به طوری که تنها دانشجویان دانشکده حقوق، حس مشارکت بیشتری در این زمینه از خود نشان داده‌اند. در مقابل میان متغیرهای عدم مداخله و سطحِ تحصیلات و وضعیت تأهل همبستگی معناداری مشاهده نشد.

کلیدواژه‌ها:
عدم مداخله ناظران، دستگیریِ شهروندی، صحنه جرم، دانشگاه فردوسی، مسئولیت اجتماعی.

حامی مالی:
این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:
عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی: مفهوم‌سازی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت.
سید مهدی سیدزاده ثانی: روش‌شناسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت.
پریزاد کاوسی خسرقی: استفاده از نرم‌افزار، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن ـ پیش‌نویس اصلی، نوشتن ـ بررسی و ویرایش.
محمد نوروزی: استفاده از نرم‌افزار، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن ـ پیش‌نویس اصلی، نوشتن ـ بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:
بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:
جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا، سید مهدی سیدزاده ثانی، پریزاد کاوسی خسرقی و محمد نوروزی. «دلایل‌کاهش رغبت شهروندان در دستگیری متهمان (مطالعه موردی دانشجویان پسر دانشگاه فردوسی مشهد)». *مجله پژوهشهای حقوقی*، ۲۴، ش. ۶۴ (۱۵ دی ۱۴۰۴)، ۱۶۱-۱۹۰.

مقدمه

ضعف نظام‌های عدالت کیفری در زمینه مقابله با بزهکاری، زمینه مشارکت شهروندان در برنامه‌های مُنبَعِث از سیاست جنایی را فراهم کرده است. در واقع مصائبی چون گستره جمعیت، افزایش شهرنشینی و توسعه جوامع باعث شده که انضباط حاصل از مداخله نیروهای دولتی ثبات نداشته و مشارکت عموم مردم ضروری تلقی شود.[۱] همکاری مردم در نظام‌های پلیسی جامعه‌مدار فراتر از اطلاع‌رسانیِ صرف بوده و مشارکت ایشان می‌تواند به اشکال گوناگون صورت پذیرد. «دستگیریِ شهروندی»، مصداق بارزی از این همکاری‌ها در مرحله تحقیقاتِ مقدماتی است. منظور از «دستگیری شهروندی»، توقیف کردن مظنون توسط شهروند یا شخصی غیر از مأموران ذی‌صلاح حکومتی است که ناظر ارتکاب جرم بوده و بدون داشتن حکمِ قضایی مانع از فرار مرتکب جرم می‌شود.[۲] این عملیات در عصر حاضر در بسیاری از نظام‌های کیفری، جایگاه قانونی داشته[۳] و این موضوع دلالت بر اهمیت جایگاه مشارکتِ انتظامی شهروندان جهت تأمین نظم عمومی در عصر حاضر دارد.

بروز حوادثی چون ماجرای قتل خانم کاترین کیتی ژنویز[۴] در ۱۳ مارس سال ۱۹۶۴ میلادی، توجه جامعه دانشگاهی را به این مسئله معطوف کرد که چه عواملی باعث می‌شوند شهروندانِ ناظر ارتکاب جرم، از مداخله جهت بازداشت مرتکبین جرم پرهیز کنند. در این سانحه، همسایگانِ مقتول که شاهد صحنه جنایت با اصابت ضربات چاقو بودند، اقدامی جهت کمک به وی یا تماس با پلیس انجام ندادند.[۵] آمارهای گوناگون دیگری گویای این مسئله است که در سال‌های اخیر مسئله بی‌توجهی ناظرانِ جرم در سطح دنیا به یک بحران اجتماعی تبدیل شده،[۶] چنانکه به استناد آمارهای رسمی دولتِ انگلستان، تعداد عملیات «دستگیری شهروندی» در دهه گذشته به مقدار ۵ برابر نزول داشته است، به صورتی که در سال ۲۰۰۲ میلادی بیش از ۱۴۰۰۰ عملیات توقیف توسط شهروندان در شهر لندن صورت گرفت، در حالی

---

۱. طاهره میرساردو و موسی حسینی، «بررسی نقش مشارکت‌های مردمی در پیشگیری از سرقت منازل»، *پژوهش‌های جامعه‌شناختی*، ۴، ۲۳(۱۳۸۹)، ۱۱۱.

2. Peter Hodgson Collin, *Dictionary of Law* (Chicago: Fitzroy Dearborn publishers,1999), 40.

۳. برای مشاهده کشورهایی که چنین اختیاری به شهروندان داده‌اند، نک:
https://en.wikipedia.org/wiki/Citizen%27s_arrest

4. Catherine Kitty Genovese

5. New York Times, "37 Who Saw Murder Didn't Call the Police; Apathy at Stabbing of Queens Woman Shocks Inspector", March 27, 1964, Available at: https://www.nytimes.com/1964/03/27/archives/37-who-saw-murder-didnt-call-the-police-apathy-at-stabbing-of.html

۶. در ادبیات بزه‌دیده‌شناسی این موضوع تحت عنوان «بی‌اعتنایی شهرهای بزرگ» (Big city apathy) شناخته شده است.

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

که این رقم در سال ۲۰۱۱ میلادی به کمتر از ۲۰۰۰ مورد رسید.[۷] به‌طور کلی در رابطه با عوامل اجتناب از مداخله شهروندانی که ناظر ارتکاب جرم بوده، دلایل متعددی مطرح شده است؛ چنانکه گفته شده عواملی چون «ابهامِ موقعیت»، «بی‌تفاوتی اجتماعی»، «انتشارِ مسئولیت»، «دلهره ارزیابی» و «رابطه اجتماعی ناظر و بزه‌دیده» مداخله یا عدم مداخله ناظران را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

در نظامِ حقوقی ما به استناد تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری، شهروندان در مصاف با «جرایمِ مستوجب سلب حیات، حبس ابد، قطع عضو، جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن و جرایم تعزیری درجه سه و بالاتر» حق مداخله انتظامی جهت بازداشت مجرمین را دارند. در رابطه با مبنای اعطای این اختیار به شهروندان، باید گفت که ارتکاب جرایم مستوجب مجازات‌های مذکور از یک طرف صدماتی گسترده بر پیکره جامعه وارد می‌کند و از طرف دیگر سنگینی مجازات، احتمال فرار مرتکبین جرم را افزایش داده و باعث تشویش بیشتر اَذهان عمومی می‌شود. بدین ترتیب قانونگذار با ملاحظه این آثار و با تصور اینکه شهروندان، لیست کامل جرایم مستوجب این مجازات‌ها را می‌دانند، اختیار بازداشت مرتکبین را به آنها داده است. آنچه در این پژوهش مورد واکاوی قرار می‌گیرد، ضمن بررسیِ این موضوع که آیا شهروندان آگاهیِ کامل از مفاد این تبصره دارند، سنجشِ نگرش ایشان نسبت به عوامل کاهش‌دهنده رغبتشان جهت توقیف مرتکبان جرم است. بدین ترتیب سؤال اصلیِ پژوهش این است که آیا شهروندان با در نظر داشتن مفاد تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری، اقدام به مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکبین جرایم کرده و یا آنکه بر مبنای اخلاق و بدون شناخت هیچ ضابطه قانونی به چنین عملی اقدام می‌کنند. همچنین در صورت اجتناب از مداخله، تأثیر عوامل اجتناب از مداخله یعنی «ابهام موقعیت»[۸]، «بی‌تفاوتی اجتماعی»[۹]، «انتشار مسئولیت»[۱۰] و... در این بی‌میلی چگونه است؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها، ابتدا ادبیات پژوهش (مبانی نظری)، پیشینه و روش پژوهش بررسی و سپس با توجه به گزینش جامعه دانشگاه فردوسی مشهد به‌عنوان آزمونگاه این سؤالات، یافته‌های تحقیق در دو بُعد توصیفی از حیث داده‌های تک‌متغیری و استنباطی از حیث داده‌های دومتغیری مورد تحلیل قرار خواهند گرفت.

---

۷. محمد نوروزی، «نقش‌آفرینی شهروندان در مرحله تحقیقات مقدماتی» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۶)

8. Ambiguity of Position
9. Social Apathy
10. Diffusion of Responsibility

۱- ادبیات نظری (بازشناسی عوامل اجتنابِ ناظران از مداخله)

مداخله ناظران به معنای کمک مستقیم و غیرمستقیم به فرد نیازمند، توسط شخصی است که در صحنه وقوع جرم حضور داشته ولی در ارتکاب آن جرم دخیل نیست.[۱۱] از آنجا که ناظران در بیش از ۷۰ درصد جرایم حضور دارند،[۱۲] ظرفیت‌های فراوانی برای دستگاه‌های عدالت کیفری جهت تأمین نظم و عدالتِ کیفری از طریق مداخله ایشان قابل تصور است. بر پایه این موضوع، قانونگذار در تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری اقدام به تفویض برخی اختیارات ضابطین به شهروندان حاضر در صحنه جرم جهت بازداشت مرتکبین جرم کرده است. با وجود این به علت بی‌تفاوتی و عدم تمایلِ ایشان به مداخله، این موضوع مورد توجه متخصصان علوم روان‌شناسی و علوم اجتماعی قرار گرفته و نظریات متعددی در این رابطه مطرح شده است. بدین ترتیب اندیشمندان در پی احراز این موضوع بوده‌اند که چه عوامل وضعیتی و موقعیتی وجود داشته که با تأثیرگذاری بر تصمیم ناظران، مانع از مداخله ایشان می‌شود. در این بخش به مطالعه نظریات در این حوزه می‌پردازیم؛ گرچه به‌طور مفروض ترس صدمه دیدن و یا استرس ایجاد هرگونه مسئولیت حقوقی باعث کاهش میل ناظران جهت مداخله می‌شود.[۱۳]

۱-۱- ابهام موقعیت

«ابهام موقعیت» در ناظران به علت تجربه و مهارت کم ایشان در مواجهه با شرایط اضطراری چون ارتکاب جرم صورت گرفته، طوری که ایشان نمی‌دانند در این شرایط چگونه باید عمل کنند.[۱۴] این در حالی است که وقوع یک موقعیت اضطراری، نیازمند مداخله فوری است. بدین ترتیب فرد ناظر بدون اینکه فرصت بررسی جوانب امر و راه‌حل‌های موجود را داشته باشد، می‌بایست بی‌درنگ به یک تصمیم‌گیری برسد. در این بین هرچه میزان ابهام در ناظران بیشتر باشد، میزان مداخله آنها کمتر خواهد بود.[۱۵] به‌طور مثال

---

۱۱. بونی اس فیشر و استیون پی. لب، *دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیشگیری از جرم*، چاپ اول، جلد اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۳)، ۸۰.

۱۲. سیده ساعده حسینی، «بررسی عوامل مؤثر بر مداخله ناظران در پیشگیری از جرم» (رساله دکتری، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۴۰۰)

۱۳. محمد نوروزی، عبدالرضا جوان جعفری و سید مهدی سیدزاده ثانی، «گونه‌شناسی مسئولیت‌های حاصل از «بازداشت شهروندی» در حقوق ایران»، *تعالی حقوق*، ۵، ۴(۱۳۹۸)، ۱۴۶.

۱۴. سیده ساعده حسینی، سید مهدی سیدزاده ثانی و عبدالرضا جوان جعفری، «رویکرد حقوقی جرم‌شناختی به مداخله ناظران در پیشگیری از جرم»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۱۶، ۱۸(۱۳۹۸)، ۱۹.

15. Jack Wenik, "Forcing the bystander to get involved: A case for a statute requiring witnesses to report crime", *The Yale Law Journal*, 94, 7(1985), 1790.

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

هر چه ابهام موقعیت بیشتر باشد، احتمال آنکه ناظران در پی راهنمایی یکدیگر باشند، بیشتر می‌گردد. این موضوع منجر به عدم مداخله اولیه ایشان شده و در عین حال باعث می‌شود که سایر ناظران تصور کنند وضعیت جدی نیست.

۱-۲- بی‌تفاوتی اجتماعی

به‌طور کلی «بی‌تفاوتی اجتماعی» از جمله عناصر نامطلوب فرهنگ مدرن بوده که با تأکید بر ترجیحات شخصی و منافع فردگرایانه در زندگی شهری معاصر نمود پیدا کرده است، به‌گونه‌ای که در زمینه مشارکت شهروندان در امور اجتماعی ایجاد مانع می‌کند. بدین ترتیب «بی‌تفاوتی اجتماعی»[۱۶] با شاخص‌هایی چون انزوای مدنی و بی‌توجهی نسبت به اتفاقات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تعریف شده[۱۷] و مصداق بارز آن حالتی است که شهروندانی که ناظر ارتکاب جرمی در ملأعام هستند، با بی‌تفاوتی از شخصی که دچار بزه‌دیدگی می‌شود، عبور نمایند.

۱-۳- انتشار مسئولیت

مطابق با فرایند «انتشار مسئولیت»، احساس مسئولیت شخص برای مداخله در رفتار مجرمانه با افزایش تعداد ناظرانِ ارتکاب جرم کاهش می‌یابد،[۱۸] طوری که هر یک از ناظران امیدوارند دیگری اقدام به بازداشت مرتکب جرم کند. به بیان دیگر این فرایند که با نظریه «اثر تماشاگر»[۱۹] نیز شناخته می‌شود، بدین معنی است که هر چه تعداد افراد تماشاگر حاضر در موقعیت اضطراری بیشتر باشد، احتمال آنکه فردی از آنان به شخص نیازمند کمک کند، کم‌تر است و بالعکس زمانی که ناظران و شاهدان حادثه اضطراری اندک یا تنها باشند، احتمال آنکه به کمک صدمه‌دیده بشتابند، بیشتر است. این صحبت که «دیگر افراد حاضر در موقعیت اضطراری حتماً کاری انجام داده‌اند و نیازی به کمک من نیست»، معطوف به همین نظریه است.[۲۰]

---

16. Social Indifference

۱۷. موسی عنبری و سارا غلامیان، «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی»، *بررسی مسائل اجتماعی ایران (نامه علوم اجتماعی)*، ۷، ۲(۱۳۹۵)، ۱۳۳.

18. Akbar Husain, *Social Psychology* (Upper Saddle River, N.J.: Pearson, 2011), 209.

19. Bystander Effect

به این موضوع «اثر کنار ایستاده» هم گفته می‌شود.

۲۰ . رسانه مشرق، «اثر تماشاگر یا Bystander Effect چیست؟/ هرچه تماشاگر بیشتر، احتمال کمک کردن کمتر»، ۱۴۰۲. قابل دسترسی در:

۱-۴- دلهره ارزیابی

ممکن است نگرانی ناظران در خصوص قضاوت و ارزیابی سایر افراد حاضر، مداخله ایشان را تحت‌تأثیر قرار دهد.[۲۱] در واقع بیشتر شدن تعداد ناظران باعث فزونی شرم و خجالت هر یک از آنها در انجام مداخله شده و این موضوع مانع از کمک کردن ایشان می‌شود. در مواقعی که ناظران صلاحیت و توانایی انجام مداخله مؤثر را ندارند، احتمال وقوع این اتفاق بیشتر است؛ چراکه باعث ایجاد این تردید در آنها شده که آیا قادرند اقدامات اصولی را جهت نجات فرد در معرض خطر انجام دهند یا خیر. بدین ترتیب عدم مهارت کافی در ناظران باعث ایجاد این ترس در آنها می‌شود که به علت مداخله غیراصولی و غیرعلمی مورد تمسخر و سرزنش دیگران قرار گیرند و این موضوع منجر به منفعل شدن آنها در کمک به قربانی حادثه می‌شود.[۲۲] حتی به نظر می‌رسد اگر ناظران مطمئن باشند که از توانایی لازم برای مداخله در موقعیت اضطراری برخوردارند، ترس از بدتر شدن وضعیت قربانی باز هم باعث شده ایشان از مداخله پرهیز کنند.

۱-۵- رابطه با فرد ناظر

در نهایت می‌بایست به این مسئله توجه داشت که نوع رابطه اجتماعی میان ناظر و بزه‌دیده بر تفسیرِ ناظر از موقعیت و در نتیجه مداخله وی تأثیر می‌گذارد؛[۲۳] به نحوی که بیگانه بودن قربانی جرم، موجب ابهام در خصوص جدیتِ اوضاع و در نهایت عدم مداخله ناظرین می‌گردد. بالعکس اگر ناظران از دوستان بزه‌دیده بوده یا آنکه بزه‌دیده متعلق به گروه آنها باشد، احتمال مداخله افزایش خواهد یافت. در این شرایط به علت وجود رابطه‌ای که ناظرین با بزه‌دیده یا فرد نیازمند کمک دارند، احساسات و عواطف ایشان تحت‌تأثیر قرار گرفته و این موضوع باعث مداخله ایشان می‌گردد. همچنین اگر افراد ناظر این احساس را داشته باشند که رفتار متجاوز علیه قربانی، اقدامی علیه هنجارها و ارزش‌های آنها است، تمایل بیشتری جهت مداخله خواهند داشت.[۲۴]

۲- پیشینه پژوهش

mshrgh.ir/1485607

21. John Z. Arlsdale, *Trends in Social Psychology* (Hauppauge, N.Y.: Nova Science Publishers Inc, 2003), 94.

۲۲. الناز دانایی راد و علی ادبی، «تأثیر مداخله ناظران بر انواع زورگویی (بررسی موردی پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد)»، *حقوق کودک*، ۴، ۱۴(۱۴۰۱)، ۸۱.

۲۳. همان، ۸۱.

۲۴. حسینی، «بررسی عوامل مؤثر بر مداخله ناظران در پیشگیری از جرم»، پیشین.

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

اگرچه در حوزه «نقش‌آفرینی شهروندانِ ناظر ارتکاب جرم در مرحله تحقیقات مقدماتی» و «ضرورت مداخله انتظامیِ ناظران جهت توقیف مرتکبان جرم» مطالعات نظری متعددی صورت گرفته، اما در رابطه با عوامل اجتنابِ ناظران از مداخله پژوهشی به‌طور پیمایشی صورت نگرفته است. در ادامه به‌طور مختصر به شرح تحقیقات صورت‌گرفته که مرتبط با بحث این پژوهش بوده، می‌پردازیم.

آقای محمد نوروزی به همراه سایر همکاران در مقاله «نقش‌آفرینی شهروندان در فرایند تحقیقات مقدماتی» به مطالعه ابتکار قانونگذار ایران در تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری که برخی اختیارات ضابطان چون دستگیری مرتکب را به شهروندان اعطا نموده، پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که بهره‌مندی شهروندان از این اختیار، تأثیر مطلوبی در رشد و انسجام نظم عمومی خواهد داشت؛ مشروط بر اینکه ضابطه‌مند و در چهارچوب قانون صورت گیرد؛ والا با ایجاد بی‌نظمی و تجاوز به حریم خصوصی افراد باعث مسئولیت ایشان می‌شود.

خانم ساعده حسینی به همراه سایر همکاران در مقاله «رویکرد حقوقی ـ جرم‌شناختی به مداخله ناظران در پیشگیری از جرم» عوامل گوناگونی را برای مداخله و یا عدم مداخله شهروندان ناظر ذکر کرده‌اند. از نگاهِ آنان، افراد جامعه می‌بایست مهارت‌های لازم جهت مداخله کردن را آموخته تا بتوانند بر عوامل تحدیدکننده این عملیات مانند «ابهام موقعیت» و «انتشار مسئولیت» غالب شده و با مداخله مؤثر جهت حمایت از منافع عمومی و فردی قدم بردارند.

در پژوهشی دیگر خانم الناز دانایی راد به همراه آقای علی ادبی در مقاله «تأثیر مداخله ناظران بر انواع زورگویی (بررسی موردی پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد)» با مطالعه تعداد ۲۵۶ نفر از دانش‌آموزان ناحیه ۷ مشهد به روش تصادفی، به تبیین این مسئله پرداخته‌اند که چند درصد از دانش‌آموزانِ شاهد زورگویی، در آن مداخله‌ای نداشته‌اند. بنا به داده‌های نظری پژوهش، اکثر دانش‌آموزان ترجیح داده‌اند که در زورگویی‌ها مداخله کمتری داشته باشند که به نظر نویسندگان علت این اتفاق را می‌توان در عوامل منع مداخله ناظران مطالعه کرد.

آقای جعفر یزدیان جعفری در مقاله‌ای با عنوان «بررسی جرم خودداری از کمک به افراد در معرض خطر»، ابتدا به این بحث پرداخته که جرم مذکور نشانگر توجه قانونگذار ایرانی به اصول اخلاقی و لزوم همبستگی اجتماعی است. با وجود این در نتیجه‌گیری به این مضمون اشاره شده است که قضیه جرم‌انگاری حداکثری و توجه به مسئولیت عموم شهروندان در قبال اشخاص در معرض خطر به جهت گستره روحیه انزواطلبی جامعه ایرانی در سال‌های اخیر، نیازمند تجدیدنظر است.

از جمله انتقادات وارده به پیشینه تحقیق، اکتفای پژوهش‌ها به ارائه نظریه‌ها و مبانی نظری در حوزه مورد بحث است. لذا در هیچ یک از پژوهش‌های صورت‌گرفته، تأثیر عوامل اجتناب از مداخله انتظامی این شهروندان به‌طور پیمایشی مورد واکاوی قرار نگرفته است. این موضوع خود توجیه‌گر انجام ضرورتِ پژوهشی خاص در این حوزه است.

۳- روش‌شناسی تحقیق و تحلیل داده‌ها

۳-۱- روش تحقیق

در این پژوهش از روش توصیفی ـ پیمایشی و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. بدین رو حَسَب مسئله پژوهش، به طراحی و توزیع پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در سطح دانشگاه فردوسی مشهد اقدام گردیده است. در گویه‌های این پرسشنامه مقیاس‌های گوناگونی از جرایم سبک و سنگین به‌منظور احراز سطح مشارکتِ انتظامی افراد جهت بازداشت مرتکبین این اعمال مجرمانه و میزان تأثیرپذیریِ این همکاری‌ها از موانع مداخله ناظران طراحی شده است. این مقیاس‌ها به ترتیب در بندهای (الف) تا (ح) شامل مداخله انتظامی ناظران جهت جلوگیری از فرار «موبایل‌قاپ، قاتل، زورگیر مسلح، سارقینِ مسلحی که به‌طور دسته‌جمعی در شب به سرقت تجهیزات اتومبیل اقدام کرده‌اند، فرار راننده مقصرِ تصادف، راهزن، متعرض به نوامیس و توزیع‌کننده مواد مخدر» بیان شده است. بدین ترتیب از نمونه آماری خواسته شد مشخص سازند در مواجهه با هر یک از این جرایم، آیا جهت پیشگیری از فرار مرتکب مداخله خواهند کرد و در صورت عدم مداخله دلیل آن را بیان کنند. در تحلیل این ابزار محقق‌ساخته جهت سنجش پایایی و قابلیت اعتماد از روش آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS۲۴ استفاده شده که مقدار آن ۰/۷۸۴ به دست آمد. جامعه آماری این پژوهش، ۱۰۵۲۱ دانشجوی پسر دانشکده‌های دانشگاه فردوسی مشهد در نیم سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۲ است که حجم نمونه آن با استفاده از فرمول کوکران در سطح اطمینانِ ۹۵ برابر با ۳۸۰ دانشجو است که در این پژوهش مبنای آزمون قرار گرفتند. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شده است. البته جهت ضابطه‌مندتر شدن انتخاب نمونه تا حد ممکن حجم نمونه بر اساس تعداد دانشکده‌های دانشگاه به ۱۳ گروه تقسیم‌بندی شد. از آنجا که توزیع پرسشنامه در دانشکده مهندسی با موفقیت همراه نبود، در ۱۲ دانشکده باقی‌مانده بر اساس جمعیت هر یک از این دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی موجود در آنها در سه سطح مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تعداد ۳۵۳ پرسشنامه توزیع گردید. روش تحلیل به دو صورت توصیفی و استنباطی است.

در داده‌های توصیفی جهت بررسی «میزان مداخله انتظامی ناظران در توقیف مرتکبین جرم»، «میزان قانونی تلقی شدن این مداخله در نگاهِ ناظران» و «تأثیر عوامل اجتناب از مداخله انتظامی» از جداول تک‌بعدی فراوانی و درصد فراوانی و در داده‌های استنباطی برای تبیین روابط میان متغیرها (نوع عامل اجتناب از مداخله و نوع جرم، اجتناب از مداخله و متغیرهای جمعیت‌شناختی) از آمار استنباطی استفاده شده است. همچنین جهت بررسی همبستگی بین متغیرهای تحقیق از آزمون همبستگی خی‌دو نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ استفاده شده است. این آزمون جهت تعیین و رابطه‌سنجی متغیرهای کیفی و میزان همبستگی این متغیرها به کار می‌آید.

۳-۲- تحلیل داده‌ها

در این قسمت از تحقیق به تحلیل داده‌های توصیفی و استنباطی خواهیم پرداخت. از جداول فراوانی و درصد فراوانی (جداول ۱، ۲ و ۳) برای تحلیل داده‌های توصیفی استفاده شده است. در جدول اول از آمارهای توصیفی، به بررسی درصد مداخله و عدم مداخله ناظرانِ جامعه هدف با تصور ارتکاب هر یک از جرایم مورد بحث خواهیم پرداخت. در جدول دوم به بررسی آگاهی ایشان از جواز و یا عدم جواز قانونی این مداخله‌ها پرداخته می‌شود. در نهایت در جدول سوم به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت که درصد تأثیر هر یک از عوامل اجتناب از مداخله در هر یک از جرایم مورد بحث که ناظرانِ جامعه هدف تصور ارتکاب آنها را کردند، چه مقدار است. در تحلیل داده‌های استنباطی نیز طبق جداول (۴، ۵، ۶ و ۷) روابط داده‌های دومتغیری یعنی اجتناب از مداخله و متغیرهای جمیعت‌شناختی و نیز عوامل اجتناب از مداخله و نوع جرم را بررسی خواهیم کرد.

۳-۲-۱- آمار توصیفی

جدول (۱) مربوط به فراوانی مداخله یا اجتناب از مداخله انتظامی جهت جلوگیری از فرار مرتکب جرم، حسب نوع بزهِ ارتکابی در نگرش افراد جامعه هدف است. در واقع سؤالات بر پایه این فرضیه است که با تصور ارتکاب هر یک از جرایم مورد بحث، میزان مداخله انتظامی ناظران جامعه هدف چه مقدار است. بر اساس این جدول، درصد اجتناب از مداخله دانشجویان با تصور ارتکابِ جرایم بندهای الف تا ح به ترتیب، ۹۰/۷، ۹۳/۲، ۹۱/۵، ۹۰/۹، ۸۹/۸، ۹۱/۲، ۹۱/۵ و ۹۰/۹ است؛ یعنی مقیاس اجتناب از مداخله بیشتر از مقیاس مداخله انتظامی ایشان است، به‌گونه‌ای که با تصور ارتکاب هر یک از جرایم هشت‌گانه، اغلب ترجیح می‌دهند اقدامی در راستای جلوگیری از فرار مرتکب جرم انجام نداده و صرفاً نظاره‌گر باشند.

جدول (۱) فراوانی مداخله انتظامی دانشجویان ناظر در توقیف مرتکبان جرم حَسَب مصادیق جرم				
جرم مورد مداخله	فراوانی		درصد فراوانی	
الف) مداخله در جلوگیری از فرار شخصی که در حال دزدیدن موبایل خانمی مشغول به ضربت است.	مداخله	۳۱	مداخله	۹/۳
	اجتناب از مداخله	۳۲۲	اجتناب از مداخله	۹۰/۷
ب) مداخله در جلوگیری از فرار شخصی که با قمه دیگری را زده و باعث جاری شدن خون از وی شده است.	مداخله	۲۴	مداخله	۶/۸
	اجتناب از مداخله	۳۲۹	عدم مداخله	۹۳/۲
پ) مداخله در جلوگیری از فرار فردی که در خیابان با توسل به چاقو، کیف پول دیگری را با عنف از وی می‌ستاند.	مداخله	۳۰	مداخله	۸/۵
	اجتناب از مداخله	۳۲۳	اجتناب از مداخله	۹۱/۵
ت) مداخله در جلوگیری از فرار فردی که چاقو به دست پس از باز کردن کاپوت ماشین، باتری آن را برداشته و در حال فرار است.	مداخله	۳۲	مداخله	۹/۱
	اجتناب از مداخله	۳۲۱	اجتناب از مداخله	۹۰/۹
ث) مداخله در جلوگیری از فرار راننده مقصری که اقدام به فرار از صحنه تصادف می‌کند.	مداخله	۳۶	مداخله	۱۰/۲
	اجتناب از مداخله	۳۱۷	اجتناب از مداخله	۸۹/۸
ج) مداخله در جلوگیری از فرار فردی که اقدام به بردن بار خودرو به عنف پس از مسدودسازی جاده میان شهری می‌کند.	مداخله	۳۱	مداخله	۸/۸
	اجتناب از مداخله	۳۲۲	اجتناب از مداخله	۹۱/۲
چ) مداخله در جلوگیری از فرار فردی که در خیابان اقدام به لمس اندام زنان می‌کند.	مداخله	۳۰	مداخله	۸/۵
	اجتناب از مداخله	۳۲۳	اجتناب از مداخله	۹۱/۵
ح) مداخله جهت جلوگیری از فرار فردی که اقدام به فروشنده مواد مخدر صنعتی می‌کند.	مداخله	۳۲	مداخله	۹/۱
	اجتناب از مداخله	۳۲۱	اجتناب از مداخله	۹۰/۹
مجموع	مداخله/عدم‌مداخله	**۳۵۳**	مداخله/عدم‌مداخله	**۱۰۰**

بدین ترتیب از نگاه افراد جامعه هدف در اصلِ عدم مداخله انتظامیِ ایشان، هیچ تمایزی میان بزه‌های مورد نظر (الف) تا (ح) وجود ندارد. این در حالی است که درصد چشمگیری از جرایم در حضور ناظران صورت می‌گیرد؛ چنانکه گفته شده ناظران در ۵۲ درصد از صحنه‌های سرقت حضور داشته و یا آنکه ۲۹ درصد تجاوزات جنسی در حضور ایشان صورت می‌گیرد.[۲۵] به‌طور کلی آسیب عدم همکاری ناظرانِ جرم، شاید در نگاه اول متوجه نهادهای ذی‌صلاح انتظامی و قضایی باشد که عهده‌دار وظیفه تأمین نظم در سطح جامعه بوده و بدون مشارکت مردم انجام این رسالت برای آنها سخت و دشوار می‌شود، لکن از آنجا که متقاضیانِ اصلی انضباط و عدالت در جامعه خود مردم هستند، این همکاری دارای نفع همگانی بوده و در فقدان این تعاون، ضرر جبران نشدنی به پیکره اجتماع وارد خواهد شد.[۲۶]

یکی از خُرده‌مقیاس‌های مورد توجه در هر یک از بزه‌های مصداقیِ بندهای (الف) تا (ح) آگاهی

۲۵. حسینی، «بررسی عوامل مؤثر بر مداخله ناظران در پیشگیری از جرم»، پیشین، ۴.

۲۶. اشاره به مشکل کشاورزان داستان هیوم: «غله شما امروز رسیده و غله من فردا می‌رسد. برای هردوی ما سودمند است که من امروز با شما کار کنم و شما فردا به من کمک کنید. من هیچ محبتی به شما ندارم و می‌دانم که شما نیز همین احساس را نسبت به من دارید؛ بنابراین من زحمتی برای سود شما نمی‌کشم و اگر به انتظار رفتار متقابل شما باشم و با شما همکاری کنم، در واقع به نفع خودم کار می‌کنم». نک: محمدجواد ناطق‌پور و سید احمد فیروزآبادی، «شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن»، *نامه علوم اجتماعی*، ۲۸، ۲(۱۳۸۵)، ۱۶۱.

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

از امکان مداخله قانونیِ در توقیف مرتکبان این جرایم است. این خرده مقیاس، میزان آگاهی ناظرانِ جامعه هدف از جواز و یا عدم جوازِ قانونی مداخله در جرایم مورد مطالعه را نشان می‌دهد. این موضوع در جدول (۲) مطرح شده است.

جدول (۲) فراوانی تصور قانونی بودن مداخله دانشجویان در توقیف مرتکبان جرم		
نوع جرم مفروض	فراوانی	درصد فراوانی
الف) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار شخصی که در حال دزدیدن موبایل خانمی مشغول به صحبت است.	۳۳	۹/۳
ب) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار شخصی که با قمه دیگری را زده و باعث جاری شدن خون از وی شده است.	۳٤	۹/٦
پ) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار فردی که در خیابان با توسل به چاقو، کیف پول دیگری را از وی می‌ستاند.	۳٦	۱۰/۲
ت) فرض به جواز جلوگیری از فرار فردی که چاقو به دست پس از باز کردن کابوت ماشین، باتری آن را برداشته و در حال فرار است.	۳۵	۹/۹
ث) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار راننده مقصری که اقدام به فرار از صحنه تصادف می‌کند.	۳۹	۱۱
ج) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار فردی که اقدام به بردن بار خودرو به عنف پس از مسدودسازی جاده میان شهری می‌کند.	۳٤	۹/٦
چ) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار فردی که در خیابان اقدام به لمس اندام زنان می‌کند.	۳۱	۸/۸
ح) فرض به جواز قانونی جلوگیری از فرار نوجوانی که مواد مخدر (شیشه و...) را در پارک یا... جابه‌جا می‌کند.	۳۲	۹/۱

بر اساس جدول (۲)، میزانِ مفروض انگاشتنِ امکانِ مداخله قانونی در هر یک از مقیاس‌های بزهِ مصرح در پرسشنامه، به ترتیب ۹/۳، ۹/۶، ۱۰/۲، ۹/۹، ۱۱، ۹/۶، ۸/۸ و ۹/۱ درصد است؛ یعنی از مجموع ۳۵۳ پرسش‌شونده برای نمونه، ۳۳ نفر تصور داشتند که از نظر قانونی می‌توانند مانع از فرار گوشی‌قاپ شوند. در این میان درصدهای مربوط به تصور قانونی بودن مداخله به استناد بندهای الف تا ت ماده ۳۰۲ قانون آ.د.ک تنها در جرایم پیش‌بینی‌شده در بندهای (ب)، (ت)، (ج) و در نهایت (ح) صحیح بوده[۲۷] که آن هم دربردارنده ارقام و درصدهای کمی است؛ طوری که در هر یک از این چهار جرایم، کمتر از ده درصد ناظران جامعه هدف به‌درستی زعم داشته‌اند که حق مداخله جهت بازداشت مرتکبین آنها را دارند. بدین رو می‌توان گفت آگاهی شهروندان از موضوع تجویز قانونی مندرج در تبصره ۱ ماده ۴۵ ق.آ.د.ک بسیار پایین است؛ به‌خصوص آنکه شاخص مقنن جهت اعطای اختیارات انتظامی به شهروندان، نوع و میزان معلومی از کیفرها بوده است و این گونه‌های وسیعی از جرایم را شامل می‌شود. بدین ترتیب مردم عادی حقوق‌دانانی تصور شده‌اند که جرایم مستوجب این کیفرها را به‌طور

۲۷. به استناد تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری، تنها در جرایم مستوجب مجازات‌های بندهای الف، ب، پ و ت ماده ۳۰۲ این قانون برای افراد عادی قابلیت مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکبین جرایم وجود دارد. این مجازات‌ها عبارت‌اند از: جرایم موجب مجازات سلب حیات، جرایم موجب حبس ابد، جرایم موجب مجازات قطع عضو یا جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن، جرایم موجب مجازات تعزیری درجه سه و بالاتر. با توجه به آنچه گفته شد تنها در جرایم (ب)، (ت)، (ج) و در نهایت (ح) از جدول ۲ که منطبق با مجازات‌های مذکور است، امکان مداخله جهت بازداشت برای افراد عادی قابل تصور است.

تفضیلی می‌شناسند، در حالی که شناسایی این جرایم برای حقوق‌دانان نیز به‌سختی ممکن است. لذا تالی فاسد مقرره مذکور اشتباه افراد در تشخیص جرایم و ایجاد انواع مسئولیت‌های کیفری و مدنی برای ایشان است.

در نهایت بازشناسی عوامل بازدارنده از مداخله انتظامی ناظران موضوعی قابل توجه است. در واقع متغیرهای اجتماعی متعددی وجود داشته که بر فرایند تصمیم‌گیری ناظران تأثیر منفی می‌گذارند؛ طوری که مانع مداخله آنها در وضعیت‌های اضطراری چون لحظه ارتکاب جرم می‌شوند. در این پژوهش این عوامل در هفت محور «امید به مداخله سایر افراد»، «ترس از صدمه دیدن»، «ترس از مؤاخذه شدن توسط پلیس»، «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش»، «مهم نبودن سرنوشت قربانی به جهت غریبه بودن وی»، «مهم نبودن موضوع بزه» و «ترس از سرزنش دیگران» در پرسشنامه مطرح شده است. هر یک از این محورها نماینده نظریه‌ای در بحث عوامل اجتناب ناظران است که در اینجا به‌اختصار مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

محور اول مربوط به نظریه «انتشار مسئولیت» بوده و در اینجا گویای این مسئله است که ناظرین ترجیح داده‌اند، بازداشت مرتکب جرم را دیگر افراد حاضر در صحنه جرم انجام دهند. در رابط با چرایی این مسئله می‌توان فروضاتِ متعددی چون تقسیم احساس مسئولیت و در نتیجه کاهش فشارِ آن، احساس خجالت از مداخله در نزد دیگران و یا تصور مهارت بیشتر سایرین جهت انجام این کار در نظر داشت. محور دوم مربوط به بحث «منفعت‌گرایی»[۲۸] بوده که به موجب آن میلِ غریزیِ خودخواستگیِ ناظرین، مانع از مداخله انتظامی ایشان می‌شود. محور سوم، اشاره به رشد افراطی مظاهر وجدان جمعی[۲۹] در فرد داشته، طوری که قُبح مراجعه و حضور در مراجعه انتظامی و قضایی به‌منظور ارائه توضیحات لازم و زمان‌بر بودن این فرایند، مانع از هرگونه مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکبین جرم می‌شود. محور چهارم، اشاره به نظریه «ابهام موقعیت» داشته، طوری که ناظرین به علت عدم درک دقیق از وضعیت صحنه جرم و مبهم بودن نحوه بازداشت افراد از هرگونه مداخله انتظامی جهت انجام توقیف پرهیز می‌کنند. در محور پنجم که اشاره به نقش «هویت اجتماعی» داشته، تنها در صورت وجود نوعی رابطه اجتماعی میان بزه‌دیده و ناظر، میل به مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکب جرم حاصل

---

۲۸. مطابق با نظر عده‌ای، وجود عواملی چون احتمال ایجاد آسیب فیزیکی بالا در ناظران، ایشان را از مداخله منصرف خواهد کرد. برای اطلاعات بیشتر نک: حسینی، سیدزاده ثانی و جوان جعفری، «رویکرد حقوقی جرم شناختی به مداخله ناظران در پیشگیری از جرم»، پیشین، ۱۶.

29. Conscience Collective

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

می‌شود. محور ششم، تداعی‌کننده نظریه «بی‌تفاوتیِ اجتماعی» بوده و به بیان این موضوع می‌پردازد که به علت وجود نوعی آسیب اجتماعی، بی‌احساسی و انزوا در افراد جامعه گسترش یافته، طوری که ایشان از هرگونه یاری چون ممانعت از فرار مرتکب جرم پرهیز می‌کنند. گفته شد که ممکن است ناظرین به دلیل نداشتن مهارت لازم و مبهم بودن نحوه بازداشت افراد، از انجام آن پرهیز کنند. حال محور هفتم به بحث در رابطه با این موضوع می‌پردازد که ممکن است ناظرین به علت فقدان دانش‌های انتظامی لازم، مداخله غیرمؤثر و نامطلوب جهت بازداشت مرتکب جرم داشته باشند. «استرس ارزیابی» دیگران از این اتفاق ممکن است ناظران را از بازداشت مرتکب جرم منصرف کند. با استفاده از احتساب میانگین مجموع افراد پرسش‌شونده می‌توان به ترتیب عوامل عدم مداخله را فارغ از نوع جرم و سایر متغیرها با توجه به جدول (۳) مشخص کرد.

جدول (۳) توزیع فراوانی عوامل اجتناب از مداخله‌ی دانشجویان ناظر

عامل اجتنابی	میانگین	درصد میانگین براساس جدول
امید به مداخلهٔ سایر شهروندان	۲۱۶	۶۱/۳۵
ترس از صدمه دیدن	۱۰۶	۳۰
ترس از مؤاخذه شدن توسط پلیس	۴۲	۱۱/۷۰
عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش	۲۴۵	۶۹/۵۷
مهم‌نبودن سرنوشت قربانی به جهت غریبه‌بودن	۴۷	۱۳/۳۵
مهم نبودن موضوع بزه	۱۵۳	۴۳/۴۸
ترس از سرزنش دیگران	۱۵۹	۴۵/۱
مجموع	**۳۵۳**	**۱۰۰**

بر اساس جدول (۳)، به تصور ناظرانِ جامعه هدف در میان عوامل عدم مداخله، به ترتیب، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۲۴۵ نفر)، امید به مداخله سایرین (۲۱۶ نفر)، ترس از سرزنش دیگران (۱۵۹ نفر)، مهم نبودن موضوع جرم (۱۵۳ نفر) و ترس صدمه دیدن (۱۰۶ نفر) بیشترین تأثیر را در ممانعت از مداخله انتظامی ایشان دارند. در نقطه مقابل، به ظن پاسخ‌دهندگان ترس از مؤاخذه شدن (۴۲ نفر) و مهم نبودن سرنوشت قربانی (۴۷ نفر) به ترتیب دارای کمترین اثر در این موضوع هستند. با توجه به کلیاتی که از عوامل اجتناب ناظران از مداخله گفته شد، فقدان دانش و مهارتِ کافی جهت بازداشت مرتکبین جرم می‌تواند به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم دلیل سه محوری باشد که بیشترین تأثیر را بر ناظرانِ جامعه هدف گذاشته تا از مداخله پرهیز کنند. بدین ترتیب اگر مسئله گسترش مشارکت انتظامی شهروندان برای مسئولان یک دغدغه باشد، لازم است راهکاری جهت گستره این مهارت‌ها در شهروندان اتخاذ شود. در این رابطه پیشنهاد شده که دادستان‌های حوزه‌های قضایی در

قالب آیین‌نامه‌های لازم‌الاجرا، دستورالعمل‌هایی را برای فراگیری این مهارت‌ها توسط شهروندان در نظر بگیرند.[۳۰] چهارمین محوری که به تصور ناظران جامعه هدف در انصراف ایشان از مداخله انتظامی مؤثر است، مربوط به عامل بی‌تفاوتی اجتماعی است و به‌منظور رفع آن گفته شده که علاوه بر آموزش و فرهنگ‌سازی به‌منظور ایجاد بستر مناسب برای افزایش مشارکت‌های اجتماعی، می‌بایست به ابزار کیفری توسل جست و برای تارکان فعل مدنظر مجازات در نظر گرفت.[۳۱] به‌منظور رفع پنجمین محور تأثیرگذار که دلالت بر منفعت‌گراییِ ناظران داشته، پیش‌بینی صندوق‌های جبران خسارتِ ناظران مثمرثمر خواهد بود.[۳۲] البته اقداماتی که به‌منظور رفع بی‌تفاوتی اجتماعی انجام می‌شود، در این حوزه هم فایده‌مند بوده، به‌طوری که با افزایش روحیه نوع‌دوستی و خیرخواهی، ناظر، رنج دیگری را رنج خود تلقی کرده و غریبه بودن بزه‌دیده هم مانع از یاریِ وی نمی‌شود (ششمین محور تأثیرگذار). در نهایت طراحی نظام پلیس جامعه‌محور و گستره کنشگری ترمیمی در مراجع رسیدگی، باعث مقبولیت مراجع مذکور از یک طرف و از طرف دیگر کاهش اطاله رسیدگی آنها خواهد شد.[۳۳] بدین ترتیب ناظران بدون داشتن واهمه‌ای از هرگونه مؤاخذه به توقیف مرتکبان جرم اقدام خواهند کرد (هفتمین محور تأثیرگذار).

۳-۲-۲- داده‌های استنباطی

در قسمت پیشین، داده‌های تک‌متغیری بررسی گردید. در این قسمت در راستای بررسی داده‌های دومتغیری، ابتدا رابطه میان عدم مداخله و برخی متغیرهای جمعیت‌شناختی اعم از وضعیت تأهل، میزان تحصیلات و نوع رشته دانشگاهی مطالعه و در مرحله بعد رابطه عوامل هفت‌گانه عدم مداخله و متغیرهای نوع جرم مندرج در بندهای (الف) تا (ح) را از حیث آماری بررسی نموده و در صورت وجود

---

۳۰. نوروزی، «نقش‌آفرینی شهروندان در مرحله تحقیقات مقدماتی»، پیشین، ۴۴.

۳۱. ناصر رضوانی جویباری، مسعود حیدری و علی یوسف‌زاده، «مقابله با بی‌تفاوتی اجتماعی در سیاست کیفری ایران»، *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۵۰، ۱(۱۳۹۹)، ۱۱۳. در این راستا برخی مصادیق بی‌تفاوتی اجتماعی از قبیل خودداری از کمک به مصدومان جرم‌انگاری شده، چنانکه مقرر شده که: «هرکس، شخص یا اشخاصی را در معرض خطر جانی مشاهده کند و بتواند با اقدام فوری خود یا کمک طلبیدن از دیگران یا اعلام فوری به مراجع یا مقامات صلاحیت‌دار از وقوع خطر یا تشدید نتیجه آن جلوگیری کند، بدون اینکه با این اقدام خطری متوجه خود او یا دیگران شود و با وجود استمداد یا دلالت اوضاع و احوال بر ضرورت کمک از اقدام به این امر خودداری نماید، محکوم خواهد شد».

۳۲. نوروزی، جوان جعفری و سیدزاده ثانی، «گونه‌شناسی مسئولیت‌های حاصل از «بازداشت شهروندی» در حقوق ایران»، پیشین، ۱۴۷.

۳۳. سید سجاد رازقی موسوی و مهرداد رایجیان اصلی، «واکاوی نقش پلیس جامعه محور در پرتو عدالت ترمیمی (با تاکید بر سامانه عدالت جنایی)»، *آموزه‌های فقه و حقوق جزا*، ۲، ۱(۱۴۰۲)، ۵۸.

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

رابطه میان آنها، معنادار بودن همبستگی را از طریق آزمون خی‌دو ارزیابی می‌نماییم. بر این اساس، داده‌های دو متغیری را در دو قسمت رابطه میان عدم مداخله در این جرایم و متغیرهای جمعیت‌شناختی و نیز رابطه میان عوامل اجتناب از مداخله و نوع جرم بررسی خواهیم کرد.

۳-۲-۲-۱- همبستگی میان عدم مداخله در بزه‌های موضوع پرسشنامه و متغیرهای جمعیت‌شناختی

جداول (۱-۴)، (۲-۴)، (۱-۵)، (۲-۵)، (۱-۶) و (۲-۶) با نگرش‌سنجی ناظران جامعه هدف، روابطِ میان متغیر اجتناب از مداخله انتظامی و متغیرهای وضعیت تأهل، سطحِ تحصیلات و نوع رشته تحصیلی را بررسی و همبستگی آنها را مورد آزمون قرار داده است.

الف) اجتناب از مداخله انتظامی و وضعیت تأهل

ازدواج بی‌شک آثار متعدد مستقیم و غیرمستقیم در زندگی فردی و اجتماعی مردان دارد؛ چراکه در تصمیم‌گیری‌های ایشان نفع و ضرر همسر و فرزندان نیز مدنظر قرار می‌گیرد. بدین ترتیب مرد متأهل، قواعدِ رفتار و حیات خود را از مرجع اخلاقی دیگری غیر از خود نیز دریافت می‌کند؛ چنانکه امیل دورکیم[۳۴] معتقد است آنچه موجب حمایت مردان متأهل در برابر خودکشی می‌شود، نفس ازدواج نیست، بلکه موضوع خانواده و تعهداتی است که فرد در قبال آن دارد. بنا به یک دیدگاه در بحث مشارکت انتظامی مردان نیز که مستلزم خطرات جانی است، این موضوع صدق دارد. در واقع توجه مرد به تعهداتش در قبال خانواده باعث می‌شود که وی تمایل کمتری به انجام این عملیات جهت توقیف مرتکبان جرم داشته باشد. در نقطه مقابل از آنجا که مشارکت اجتماعی برای مردان متأهل، قسمتی از ایفای جنسیت و اِبراز خویشتن محسوب می‌گردد،[۳۵] این تصور ایجاد می‌شود که ازدواج، سوق‌دهنده مردان به انجام فعالیت‌های انتظامی به‌مثابه یک فعالیت اجتماعی است. حال باید دید که از نگاه ناظرانِ جامعه هدف تأثیر این اتفاق و تعهدات حاصل از آن در انجام فعالیت‌های موضوع بحث چگونه است. آیا میان اجتناب از مداخله انتظامی و وضعیت تأهل دانشجویان ارتباطی وجود دارد و یا خیر. دو جدول (۱-۴) و (۲-۴) رابطه میان عدم مداخله و وضعیت تأهل دانشجویان را نشان می‌دهد.

جدول مذکور رابطه میان عدم مداخله و تأهل را از طریق جدول کراس تبز نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، ۲۳۰ نفر از مجموع ۳۲۲ پرسش‌شونده که در رابطه با جرم بند «الف»، تصور مداخله جهت

34. Émile Durkheim

۳۵. حسین محبوبی‌منش، «تغییرات اجتماعی ازدواج»، *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، ۲۶(۱۳۸۳)، ۱۷۲-۲۰۲.

بازداشت مجرم نداشتند، مجرد هستند.

جدول (۱-۴) رابطه میان اجتناب از مداخلهٔ انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و وضعیت تأهل

نوع جرم / پرسشنامه / وضعیت تأهل	بند(الف)	بند(ب)	بند(پ)	بند(ت)	بند(ث)	بند(ج)	بند(چ)	بند(ح)
مجرد	۲۳۰	۲۳۵	۲۳۱	۲۳۰	۲۲۹	۲۳۱	۲۳۱	۲۳۱
متأهل	۹۲	۹۴	۹۲	۹۱	۸۸	۹۱	۹۲	۹۰

جدول(۲-٤) آزمون همبستگی میان عدم مداخله انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و وضعیت تأهل

نوع جرم	عدم مداخله / همبستگی خی‌دو	وضعیت تأهل
جرم‌موضوع بندالف پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۰/۳۹۷
	سطح معناداری	۰/۵۲۸
جرم موضوع بندب پرسشنامه	مقدار خی دو	۰/۰۰۴
	سطح معناداری	۰/۹۵۰
جرم موضوع بندپ پرسشنامه	مقدار خی دو	۰/۰۳۱
	سطح معناداری	۰/۸۶۰
جرم بند تِ پرسشنامه	مقدار خی دو	۰/۱۲۰
	سطح معناداری	۰/۷۲۹
جرم موضوع بند ث پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۱/۱۰۴
	سطح معناداری	۰/۲۹۳
جرم موضوع بند ج پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۰/۲۲۱
	سطح معناداری	۰/۶۳۸
جرم موضوع بند چ پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۰/۰۳۱
	سطح معناداری	۰/۸۶۰
جرم موضوع بند ح پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۰/۵۷۲
	سطح معناداری	۰/۴۴۹

به همین ترتیب این میزان در خصوص جرم بند «ب» پرسشنامه، ۲۳۵ مورد از ۳۲۹ نفری است که در صورت ارتکاب این جرم، تمایل به دخالت از خود نشان نداده‌اند. بر پایه داده‌های این جدول ابتدا به نظر می‌رسد بتوان میان اجتناب از مداخله و وضعیت تأهل افراد همبستگی متصور شد، به این نحو که میزان مشارکت انتظامی افراد مجرد کمتر از افراد متأهل جهت بازداشت مرتکبین جرایم است و تأهل افراد باعث افزایش این فعالیت‌ها می‌گردد. در جدول بعدی به اعتبارسنجی این فرضیه می‌پردازیم.

همان‌طور که مشخص است جدول (۲-۴) این فرضیه را اثبات نکرده است. به بیان دیگر بر اساس جدول دومی، میان اجتناب از مداخله و وضعیت تأهل همبستگی معناداری وجود ندارد. با توجه به مقدار

خی‌دو به‌دست‌آمده و سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) میان متغیرهای عدم مداخله و تأهل، سطح معناداری در خصوص جرم بند الف (۰/۵۲۸) و جرم بند ب (۰/۹۵۰) است که با توجه به بیشتر بودن از میزان نصاب، معناداری رابطه اثبات مشاهده نمی‌شود.

ب) اجتناب از مداخله انتظامی و سطح تحصیلات

جداول (۱-۵) و (۲-۵) رابطه میان عدم مداخله و تحصیلات را از طریق جدول کراس تبز نشان می‌دهد.

جدول(۱-۵) رابطه میان اجتناب از مداخلهٔ انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و سطح تحصیلات

نوع جرم پرسشنامه / تحصیلات پرسش‌شونده	بند(الف)	بند(ب)	بند(ت)	بند(ث)	بند(ج)	بند(چ)	بند(ح)
کارشناسی	۱۷۷	۱۸۱	۱۷۸	۱۷۵	۱۷۷	۱۷۸	۱۷۹
کارشناسی ارشد	۱۰۳	۱۰۷	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۱
دکتری	۴۲	۴۱	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۲

جدول(۲-۵) آزمون همبستگی میان عدم مداخله انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و سطح تحصیلات

نوع جرم	همبستگی خی‌دو	تحصیلات پرسش‌شونده
جرم‌موضوع بند الف پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۲/۷۴۳
	سطح معناداری	۰/۲۵۴
جرم موضوع بند ب پرسشنامه	مقدار خی دو	۱/۹۱۶
	سطح معناداری	۰/۳۸۴
جرم موضوع بند پ پرسشنامه	مقدار خی دو	۲/۳۶۵
	سطح معناداری	۰/۳۰۷
جرم بند ت پرسشنامه	مقدار خی دو	۲/۶۰۶
	سطح معناداری	۰/۲۷۲
جرم موضوع بند ث پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۳/۱۸۵
	سطح معناداری	۰/۲۰۳
جرم موضوع بند ج پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۲/۶۱۰
	سطح معناداری	۰/۲۷۱
جرم موضوع بند چ پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۲/۳۶۵
	سطح معناداری	۰/۳۰۷
جرم موضوع بند ح پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۳/۰۳۴
	سطح معناداری	۰/۲۱۹

با توجه به جدول نخست، ۱۷۷ نفر از مجموع ۳۲۲ پرسش‌شونده که در رابطه با جرم بند «الف» تصور مداخله نداشتند، دانشجوی کارشناسی، ۱۰۳ نفر دانشجوی ارشد و در نهایت ۴۲ نیز دانشجوی مقطع دکتری بوده‌اند. به همین ترتیب این تعداد در خصوص جرم بند «ب» پرسشنامه، به ترتیب ۱۸۱ نفر دانشجوی کارشناسی، ۱۰۷ نفر دانشجوی ارشد و در نهایت ۴۱ نفر دانشجوی دکتری هستند. بر اساس این جدول، به نظر می‌رسد می‌توان میانِ ممانعت از مداخله و درجه تحصیل دانشگاهی همبستگی

متصور شد، طوری که با افزایش تحصیلات، سطح مداخله کم می‌شود، ولی جدول (۲-۵) این فرضیه را اثبات نکرده است. با توجه به مقدار خی‌دو به‌دست‌آمده و سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) میان متغیرهای عدم مداخله و تحصیلات، سطح معناداری برای مثال در خصوص جرم بند الف (۰/۲۵۴) و جرم بند ب (۰/۳۸۴) است که بیشتر از نصاب مذکور بوده و معناداری را اثبات نمی‌کند. این سطح معناداری در سایر جرایم (پ)، (ت)، (ث)، (ج)، (چ) و (ح) به ترتیب (۰/۳۰۷)، (۰/۲۷۲)، (۰/۲۰۳)، (۰/۲۷۱)، (۰/۳۰۷) و در نهایت (۰/۲۱۹) بوده که مانند فرض بالا اثبات نمی‌شود.

ج) اجتناب از مداخله و رشته تحصیلی

جداول (۱-۶) و (۲-۶) رابطه میان عدم مداخله و رشته تحصیلی را از طریق جدول کراس تبز نشان می‌دهد. با توجه به جدول (۱-۶)، ۱۱ نفر از مجموع ۳۲۲ پرسش‌شونده که در رابطه با جرم بند (الف) از خود میل مداخله نشان نداده‌اند، در دانشکده حقوق مشغول به تحصیل هستند. به همین ترتیب در خصوص سایر دانشکده‌ها، ۲۷ دانشجو در دانشکده کشاورزی، ۲۹ دانشجو در دانشکده دامپزشکی، ۲۸ دانشجو در دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی نسبت به این جرم، اراده مداخله از خود نشان نداده‌اند. بر اساس این جدول به نظر می‌رسد می‌توان میان عدم مداخله و رشته تحصیلی همبستگی متصور شد، چنانکه به نظر می‌رسد بین دانشجویان دانشکده حقوق نسبت به سایر دانشکده‌های دانشگاه فردوسی، حس مشارکت بیشتری در جهت جلوگیری از فرار مرتکب جرم مشاهده می‌شود.

جدول (۱-۶) رابطه میان اجتناب از مداخلهٔ انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و رشتهٔ تحصیلی

نوع جرم / پرسشنامه / رشتهٔ تحصیلی حسب دانشکده	بند(الف)	بند(ب)	بند(پ)	بند(ت)	بند(ث)	بند(ج)	بند(چ)	بند(ح)
حقوق و علوم سیاسی	۱۱	۱۴	۱۴	۱۲	۱۰	۱۲	۱۴	۱۲
کشاورزی	۲۷	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۸	۲۷	۲۷
دامپزشکی	۲۹	۲۹	۲۸	۲۹	۲۸	۲۷	۲۸	۲۸
روانشناسی و علوم تربیتی	۲۸	۲۸	۲۹	۲۸	۲۹	۲۷	۲۷	۲۸
محیط زیست و منابع طبیعی	۲۹	۲۸	۳۰	۲۹	۲۸	۲۸	۲۹	۳۰
علوم اداری و اقتصادی	۲۸	۲۹	۲۷	۲۷	۳۰	۲۸	۲۸	۲۷
علوم	۲۹	۲۹	۲۸	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۸
الهیات و معارف اسلامی	۲۷	۲۷	۲۸	۲۵	۲۵	۲۷	۲۷	۲۷
علوم ریاضی	۳۰	۲۸	۲۹	۲۹	۲۹	۳۰	۲۸	۲۷
ادبیات و علوم انسانی	۲۷	۲۹	۲۸	۲۸	۲۸	۲۹	۲۹	۲۸
معماری و شهرسازی	۲۹	۳۰	۲۸	۲۹	۲۸	۲۹	۲۹	۳۰
علوم ورزشی	۲۸	۲۹	۲۷	۲۹	۲۹	۲۹	۳۰	۲۹

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

جدول(۲ ـ ۱) آزمون همبستگی میان عدم مداخله انتظامی دانشجویان ناظر حسب نوع بزه و رشتهٔ تحصیلی

نوع جرم	همبستگی خی‌نو	دانشکده پرسش‌شونده
جرم‌موضوع بندالف پرسشنامه	مقدار خی‌نو	۲۵۳/۸۳۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندب پرسشنامه	مقدار خی نو	۱۷۰/۴۸۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندپ پرسشنامه	مقدار خی نو	۲۰۰/۷۰۵
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم بندتِ پرسشنامه	مقدار خی نو	۱۹۷/۳۴۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندث پرسشنامه	مقدار خی‌نو	۲۲۶/۵۶۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندج پرسشنامه	مقدار خی‌نو	۱۹۰/۸۷۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندج پرسشنامه	مقدار خی‌نو	۱۹۴/۹۹۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندح پرسشنامه	مقدار خی‌نو	۲۳۰/۷۳۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

جدول (۲-۶) این فرضیه را اثبات کرده است. به بیان دیگر بر اساس، میان عامل اجتنابی و رشته تحصیلی همبستگی معناداری وجود دارد. با توجه به مقدار خی‌دو به‌دست‌آمده و سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) میان متغیرهای عدم مداخله و رشته تحصیلی، همبستگی معناداری مشاهده می‌شود. برای مثال در خصوص جرم بند «الف» و جرم بند «ب» سطح معناداری میان رشته و عدم مداخله (۰/۰۰۰) است که معناداری را اثبات می‌کند. معناداریِ این همبستگی در سایر جرایم نیز صدق دارد.

۳-۲-۲-۲- همبستگی میان عامل اجتناب از مداخله و نوع جرم

گفته شد که مطابق با ابتکار قانونگذار در تبصره یک ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری، شهروندان در مصاف با جرایم گوناگون حق مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکبین آنها را دارند. بر این اساس در جداول (۷-۱)، (۷-۲) و (۷-۳) رابطه میان عوامل اجتناب از مداخله و نوع جرایم و معناداری آنها بررسی شده است.

جدول (۷-۱) رابطه میان عوامل اجتناب از مداخلهٔ انتظامی دانشجویان ناظر و نوع جرم

نوع جرم / عامل اجتناب از مداخله	بند (الف)	بند (ب)	بند (پ)	بند (ت)	بند (ث)	بند (ج)	بند (چ)	بند (ح)
امید به مداخلهٔ سایر شهروندان	۲۶۶	۵۰	۲۸۱	۲۷۳	۲۷۱	۲۶۶	۲۷۶	۴۹
ترس صدمه دیدن	۴۹	۲۸۳	۴۸	۵۶	۴۵	۴۹	۳۸	۲۸۰
ترس مؤاخذه شدن توسط پلیس	۴۹	۴۳	۴۱	۴۱	۴۳	۳۸	۴۰	۴۳
عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش	۲۷۳	۶۱	۲۶۷	۲۷۳	۲۷۵	۲۸۰	۲۷۰	۲۶۶
مهم‌نبودن سرنوشت قربانی به جهت غریبه‌بودن	۴۹	۴۳	۴۶	۴۹	۴۷	۴۸	۵۰	۴۶
مهم نبودن موضوع بزه	۲۷۰	۳۹	۲۶۹	۲۶۹	۳۸	۳۸	۲۷۷	۳۸
ترس از سرزنش دیگران	۴۳	۲۸۱	۵۱	۴۵	۲۷۳	۳۸	۲۷۰	۲۷۳
مجموع	۳۵۳							

جدول (۲-۷) درصد رابطه میان عوامل اجتناب از مداخلهٔ انتظامی دانشجویان ناظر و نوع جرم

نوع جرم / عامل اجتناب از مداخله	بند(الف)	بند(ب)	بند(پ)	بند(ت)	بند(ث)	بند(ج)	بند(چ)	بند(ح)
امید به مداخلهٔ سایر شهروندان	۷۵/۴	۱۴/۲	۷۹/۶	۷۷/۳	۷۶/۸	۷۵/۴	۷۸/۲	۱۳/۹
ترس از صدمه دیدن	۱۳/۹	۷۹/۹	۱۳/۶	۱۵/۹	۱۲/۷	۱۳/۹	۱۰/۸	۷۹/۳
ترس از مؤاخذه شدن توسط پلیس	۱۳/۹	۱۱/۹	۱۱/۶	۱۱/۶	۱۱/۶	۱۰/۸	۱۱/۳	۱۱/۲
عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش	۷۷/۳	۱۷/۳	۷۵/۶	۷۷/۳	۷۷/۹	۷۹/۳	۷۶/۵	۷۵/۴
مهم‌نبودن سرنوشت قربانی به جهت غریبه‌بودن	۱۳/۹	۱۱/۹	۱۳	۱۳/۹	۱۳/۳	۱۳/۶	۱۴/۲	۱۳
مهم نبودن موضوع بزه	۷۶/۵	۱۱	۷۶/۲	۷۶/۲	۱۰/۸	۱۰/۸	۷۸/۵	۷/۹
ترس از سرزنش دیگران	۱۲/۲	۷۹/۶	۱۴/۴	۱۲/۷	۷۷/۳	۱۰/۸	۷۶/۵	۷۷/۳
مجموع	۱۰۰							

بر اساس جداول فوق‌الذکر، می‌توان رابطه‌ای میان عوامل اجتنابی و نوع جرم مشخص کرد؛ طوری که از نگاه افراد جامعه هدف، در صورت ارتکاب هر جرم، یک سری عوامل بیشترین تأثیر را در عدم مداخله جهت بازداشت مرتکبین آنها دارند. در واقع با توجه به جدول (۱-۷) و (۲-۷)، در صورتی که جرم از نوع بند «الف» یعنی «گوشی‌قاپی» باشد، مهم‌ترین علل عدم مداخله از نظرِ ایشان، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۷۷/۳ درصد)، مهم نبودن موضوع بزه (۷۶/۵ درصد) و امید به مداخله سایر ناظرین (۷۵/۴ درصد) است. با توجه به همین جداول، اگر جرم از نوع «قتل» باشد، ترس از صدمه دیدن (۷۹/۹ درصد) و ترس از سرزنش اجتماعی (۷۹/۶ درصد) اثرگذارترین عوامل عدم مداخله انتظامی این افراد هستند. به همین ترتیب در جرم بند «پ» یعنی «زورگیری (سرقت با عنف)»، عدم مشارکتِ انتظامی بیشتر تحت‌تأثیر عواملی چون امید به مداخله سایر ناظران (۷۹/۶ درصد)، مهم نبودن موضوع بزه (۷۶/۲ درصد) و عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۷۵/۶ درصد) است. در بزه بعدی (سرقتِ مسلحانه از تجهیزات ماشین در شب)، عدم آگاهی نسبت به انتخاب نوعِ واکنش و امید به مداخله سایر افراد به‌طور برابر (۷۷/۳ درصد) و مهم نبودن موضوع جرم (۷۶/۲ درصد) مؤثرین عوامل عدم مداخله ایشان هستند. همچنین به‌ترتیب عدم آگاهی نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۷۷/۹ درصد)، ترس از سرزنش دیگران (۷۷/۳ درصد) و امید به مداخله سایر افراد (۷۶/۸ درصد) در جرم بند «ث» از پرسشنامه (فرار راننده مقصر از صحنه تصادف) و در جرم بند «ج» (راهزنی در معابر بین‌شهری)، به ترتیب عدم آگاهی نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۷۹/۳ درصد) و امید به مداخله سایر افراد (۷۵/۴ درصد) در مشارکت نکردن دانشجویان جهت بازداشت مرتکبین جرم مؤثر شناخته شده‌اند. در نهایت به تصور این افراد در جرایم بندهای «چ» و «ح»، دلایل مهم نبودن موضوع جرم (۷۸/۵ درصد)، امید به مداخله سایر افراد (۷۸/۲ درصد) و عدم آگاهی نسبت به انتخاب نوعِ واکنش در اولی (مزاحمت برای بانوان) و در جرم دوم (توزیع مواد مخدر صنعتی) به ترتیب ترس صدمه‌دیدگی (۷۹/۳ درصد)، ترس

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

از سرزنش (۷۷/۳ درصد) و جهل به اتخاذ عکس‌العمل درست (۷۵/۴ درصد) مهم‌ترین عوامل عدم مداخله انتظامی هستند. به‌طور کلی ارتباط میان نوع عوامل اجتنابی و نوع جرم در نگاه افراد جامعه هدف را می‌توان طبق جدول (۳-۷) مشخص کرد.

جدول (۳-۷) رابطه میان نوع عامل اجتنابی و نوع جرم

نوع جرم مذکور در پرسشنامه	عامل اجتناب از مداخله به ترتیب
گوش‌قایی (الف)	عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش، عدم اهمیت بزه، امید به مداخله سایرین
قتل (ب)	ترس از صدمه دیدن، ترس از سرزنش اجتماعی
زورگیری (پ)	امید به مداخله سایرین، مهم نبودن موضوع بزه، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش
سرقت مسلحانه از تجهیزات ماشین در شب (ت)	عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش، امید به مداخله سایر افراد، مهم نبودن موضوع جرم
فرار راننده مقصر از صحنه تصادف (ث)	عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش، ترس از سرزنش دیگران، امید به مداخله سایر افراد
راهزنی (ج)	عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش، امید به مداخله سایر افراد
مزاحمت برای بانوان از طریق لمس اندام ایشان (چ)	مهم نبودن موضوع جرم، امید به مداخله سایر افراد، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش
توزیع مواد مخدر صنعتی (ح)	ترس صدمه دیدگی، ترس از سرزنش دیگران، عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش

در جدول (۴-۷) نیز معناداری همبستگی را مورد آزمون قرار داده و رابطه میان مهم‌ترین عوامل عدم مداخله و نوع جرم را از حیث معناداری مشخص کرده است.

جدول(۴-۷) آزمون همبستگی میان عوامل اجتناب از مداخله‌ی انتظامی دانشجویان ناظر و نوع جرم

نوع جرم	عدم مداخله / همبستگی خی‌دو	امید به مداخله سایرین	ترس‌صدمه دیدن	ترس‌مواخذه‌شدن	عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوع واکنش	مهم نبودن سرنوشت قربانی	مهم نبودن موضوع بزه	ترس از سرزنش دیگران
جرم‌موضوع بند‌الف پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۱۱۱/۳۰۲	۵/۸۶۸	۵/۸۶۸	۱۲۴/۲۲۶	۵/۸۶۸	۱۱۸/۴۲۰	۵/۰۴۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	۰/۰۰۰	۰/۰۲۵
جرم موضوع بند‌ب پرسشنامه	مقدار خی دو	۴/۲۴۹	۷۲/۷۷۵	۳/۴۷۸	۵/۳۷۹	۳/۴۷۸	۳/۱۹۸	۱۰۰/۴۹۹
	سطح معناداری	۰/۰۳۹	۰/۰۰۰	۰/۰۶۲	۰/۰۲۰	۰/۰۶۲	۰/۰۷۴	۰/۰۰۰
جرم موضوع بند‌پ پرسشنامه	مقدار خی دو	۱۲۷/۹۵۸	۲/۹۴۰	۴/۲۰۸	۱۰۱/۷۹۰	۴/۹۱۳	۱۰۴/۹۹۴	۵/۵۳۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۸۶	۰/۰۳۸	۰/۰۰۰	۰/۰۲۷	۰/۰۰۰	۰/۰۱۹
جرم بندت پرسشنامه	مقدار خی دو	۱۲۰/۰۸۶	۴/۲۷۹	۴/۶۲۶	۱۲۰/۰۸۶	۵/۶۷۲	۱۱۲/۶۹۲	۵/۱۴۱
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۳۹	۰/۰۳۲	۰/۰۰۰	۰/۰۱۷	۰/۰۰۰	۰/۰۲۳
جرم موضوع بندث پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۱۳۲/۴۸۷	۵/۸۵۷	۵/۲۶۸	۱۱۷/۸۵۳	۶/۱۵۷	۴/۸۳۶	۱۳۶/۸۰۱
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۱۶	۰/۰۲۲	۰/۰۰۰	۰/۰۱۳	۰/۰۲۸	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندج پرسشنامه	مقدار خی‌دو	۱۰۳/۹۰۷	۴/۱۰۰	۴/۱۲۰	۱۳۰/۳۵۱	۵/۳۴۸	۴/۱۰۰	۱۱۵/۹۷۲
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۴۳	۰/۰۴۶	۰/۰۰۰	۰/۰۲۱	۰/۰۴۳	۰/۰۰۰
جرم موضوع بندچ	مقدار خی‌دو	۱۱۷/۵۲۰	۳/۹۵۵	۴/۱۹۰	۱۰۶/۶۵۴	۳/۱۶۳	۱۱۹/۴۹۸	۳/۵۹۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۴۷	۰/۰۴۱	۰/۰۰۰	۰/۰۷۵	۰/۰۰۰	۰/۰۴۷
جرم موضوع بندح	مقدار خی‌دو	۵/۶۷۲	۱۲۴/۵۵۰	۴/۶۲۴	۹۰/۴۸۵	۵/۲۷۳	۳/۰۳۲	۱۱۴/۴۷۴
	سطح معناداری	۰/۰۱۷	۰/۰۰۰	۰/۰۳۲	۰/۰۰۰	۰/۰۲۲	۰/۰۸۲	۰/۰۰۰

طبق داده‌های این جدول، با توجه به مقدار خی‌دو به‌دست‌آمده و سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) میان جرم بند «الف» و مهم‌ترین عوامل عدم مداخله یعنی «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش»، «امید به مداخله سایر افراد» و «مهم نبودن موضوع جرم» همبستگی معناداری بر اساس میزان (۰/۰۰۰) وجود دارد؛ یعنی اگر جرم از بندهای «الف» باشد، عدم مداخله اغلب معلول سه عامل

Javan Jafari, Abdolreza. "Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...". Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

مزبور است. به این ترتیب در جرایم بندهای «ب» و «پ» با توجه به مقدار خی‌دو به‌دست‌آمده و سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) میان نوع بزه و مهم‌ترین علل امتناع از مداخله طبق این جدول، همبستگی به‌طور معناداری (۰/۰۰۰) تأیید شده است؛ یعنی اگر جرم از نوع بند «ب» باشد، از نگاه جامعه هدف، اجتناب از مداخله معلول «ترس صدمه دیدن» و «ترس از سرزنش اجتماعی» است. در صورت ارتکاب جرم بند «پ» نیز اجتناب از مداخله بیشتر به جهت «امید به مداخله سایر افراد»، «مهم نبودن موضوع بزه» و «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش» است. به همین ترتیب میان جرم بند «ت» و اجتناب از مداخله انتظامی به جهت «امید به مداخله سایر افراد» و «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش» و نیز «فقدان اهمیت موضوع بزه» همبستگی معناداری (۰/۰۰۰) وجود دارد. همچنین به تصور پرسش‌شدگان، میان جرم‌های موضوع بندهای «ث» و «ج» و اجتناب از مداخله به علت «امید به مداخله سایرین»، «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش» و «ترس از سرزنش اجتماعی» همبستگی معناداری با توجه به سطح معناداری آزمون (کمتر از ۰/۰۵) به مقدار (۰/۰۰۰) وجود دارد. در نهایت در جرایم بندهای «چ» و «ح» میان نوع بزه و عدم مداخله به جهت «امید به مداخله سایر افراد»، «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش» و «مهم نبودن موضوع بزه» در اولی و «ترس صدمه دیدن»، «ترس از سرزنش اجتماعی» و «عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش» در دومی همبستگی معناداری (۰/۰۰۰) موجود است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس جدول (۱) در نگرش افرادِ جامعه هدف که دانشجویان پسر دانشگاه فردوسی مشهد است، درصد اجتناب از مداخله انتظامی در جرایم بندهای الف تا ح (موبایل‌قاپی، قتل، سرقت به عُنف، سرقت مسلحانه در شب، فرار مقصر از صحنه تصادف، راهزنی، مزاحمت برای بانوان، توزیع و فروش مواد مخدر صنعتی) به ترتیب ۹۰/۷، ۹۳/۲، ۹۱/۵، ۹۰/۹، ۸۹/۸، ۹۱/۲، ۹۱/۵ و ۹۰/۹ است. این یعنی مقیاس اجتناب از مداخله بیشتر از مقیاس مداخله انتظامی شهروندان است، طوری که ناظران ترجیح می‌دهند اقدامی در راستای جلوگیری از فرار مرتکب جرم انجام نداده و صرفاً نظاره‌گر باشند. بر اساس جدول (۳)، به تصور ناظرانِ جامعه هدف در میان عوامل عدم مداخله، به ترتیب عدم آگاهی ناظر نسبت به انتخاب نوعِ واکنش (۲۴۵ نفر)، امید به مداخله سایرین (۲۱۶ نفر)، ترس از سرزنش دیگران (۱۵۹ نفر)، مهم نبودن موضوع جرم (۱۵۳ نفر) و ترس صدمه دیدن (۱۰۶ نفر) بیشترین تأثیر را در ممانعت از مداخله انتظامی ایشان داشته که به‌ترتیب «ابهام در موقعیت»، «انتشار مسئولیت»، «دلهره ارزیابی»، «بی‌تفاوتی اجتماعی» و «منفعت‌گرایی» نامیده می‌شوند. البته بنا به داده‌های استنباطی، تأثیر این دلایل

Javan Jafari, Abdolreza. “Reasons for the Decreased Inclination of Citizens to Apprehend Offenders ...”. Jour. of Legal Res. 24, no. 64 (January 5, 2026), 161-190.

در انصراف از مداخله در تمام جرایم مورد مطالعه یکسان نیست (جدول ۳-۷)، چنانکه در صورت ارتکاب جرم موبایل‌قاپی، «ابهام در موقعیت»، «بی‌تفاوتی اجتماعی» و «انتشار مسئولیت» به ترتیب در عدم مداخله انتظامی افراد جامعه هدف دارای بیشترین تأثیر بوده است. این در حالی است که به تصور این افراد در جرم فروش و توزیع مواد مخدر صنعتی، عوامل «منفعت‌گرایی»، «دلهره ارزیابی» و در نهایت «ابهام در موقعیت» به ترتیب مؤثرترین نقش را در عدم مداخله دارند. این موضوع بیانگر این نکته بوده که اگر سیاست‌گذاران نظام جنایی در یک کشور بخواهند از طریق مشارکت دادن ناظران صحنه جرم به پیشگیری و مقابله با انواع جرایم خاص اقدام کنند، می‌بایست ابتد عللی که ممکن است ناظران را از مداخله در آن جرم منصرف کرده، شناسایی کنند و با رفع آنها ناظران را در انجام این امر سوق دهند.

در کنار عوامل موقعیتیِ مذکور که حسب مورد ممکن است ناظران را از مداخله منصرف کند، می‌بایست به یک سری عوامل دیگری اشاره کرد که ممکن است تغییراتی در میل و اراده ناظران جهت مداخله ایجاد کند. در واقع آنچه در اینجا مدنظر است، توجه به عوامل جمعیت‌شناختی است. بدین ترتیب تأثیر متغیرهایی چون وضعیت تأهل، سطح تحصیلات و رشته مورد مطالعه بر دغدغه مشارکتِ انتظامی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد می‌بایست مطالعه شود. در این رابطه با توجه به جداول (۴) و (۵) به نظر می‌رسد میان ممانعت از مداخله و وضعیت تأهل و سطح تحصیل همبستگی معناداری وجود ندارد. از طرفی با توجه به جدول (۶) به نظر می‌رسد، میان عامل اجتنابی و رشته تحصیلی رابطه معناداری مشاهده می‌شود؛ چنانکه به نظر می‌رسد در بین دانشجویان دانشکده حقوق نسبت به سایر دانشکده‌های دانشگاه فردوسی، حس مشارکت بیشتری در جهت جلوگیری از فرار مرتکب جرم مشاهده می‌شود. شاید علت این مسئله وجود سواد حقوقی به‌نسبت بیشتر در بین دانشجویان این دانشکده بوده که در نهایت باعث افزایش همکاری آنها در جهت جلوگیری از فرار مرتکبین جرم می‌گردد. بر این مبنا شاید گسترده بودن عدم همکاری دانشجویان سایر دانشکده‌ها در واقع بر اساس جدول (۲) قابل توجیه بوده، چنانکه میزانِ مفروض انگاشتنِ امکانِ قانونیِ مداخله در هر یک از بزه‌های مصرح در پرسشنامه که شامل موبایل‌قاپی، قتل عمد، سرقت به عنف، سرقت مسلحانه در شب، فرار از صحنه جرم، راهزنی، مزاحمت برای بانوان و توزیع مواد مخدر صنعتی بوده، به ترتیب ۹/۳، ۹/۶، ۱۰/۲، ۹/۹، ۱۱، ۹/۶، ۸/۸ و ۹/۱ درصد است. بدین ترتیب سطح آگاهیِ حقوقی افراد جامعه هدف از جرایمی که آنها حق مداخله انتظامی جهت بازداشت مرتکبین را دارند (قتل، سرقت مسلحانه در شب، راهزنی، توزیع مواد مخدر صنعتی) کمتر از ده درصد است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

– حسینی، سیده ساعده. «بررسی عوامل مؤثر بر مداخله ناظران در پیشگیری از جرم». رساله مقطع دکتری. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۴۰۰.

– حسینی، سیده ساعده، سید مهدی سیدزاده ثانی و عبدالرضا جوان جعفری. «رویکرد حقوقی جرم شناختی به مداخله ناظران در پیشگیری از جرم». *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۱۶، ۱۸(۱۳۹۸)، ۳ – ۳۰.

– دانایی راد، الناز و علی ادبی. «تأثیر مداخله ناظران بر انواع زورگویی (بررسی موردی پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد)». *حقوق کودک*، ۴، ۱۴(۱۴۰۱)، ۷۵– ۹۲.

– رازقی موسوی، سید سجاد و مهرداد رایجیان اصلی. «واکاوی نقش پلیس جامعه محور در پرتو عدالت ترمیمی (با تاکید بر سامانه عدالت جنایی)». *آموزه‌های فقه و حقوق جزا*، ۲، ۱(۱۴۰۲)، ۴۵-۶۶.

– رضوانی جویباری، ناصر، مسعود حیدری و علی یوسف‌زاده. «مقابله با بی‌تفاوتی اجتماعی در سیاست کیفری ایران». *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۵۰، ۱(۱۳۹۹)، ۱۱۳– ۱۳۵.

– عنبری، موسی و سارا غلامیان. «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی»، *بررسی مسائل اجتماعی ایران (نامه علوم اجتماعی)*، ۷، ۲(۱۳۹۵)، ۱۳۳-۱۵۹.

– فیشر، بونی اس و استیون پی. لب. *دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیشگیری از جرم*، جلد اول. چاپ اول. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۳.

– محبوبی‌منش، حسین. «تغییرات اجتماعی ازدواج». *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، ۲۶(۱۳۸۳)، ۱۷۲-۲۰۲.

– میرساردو، طاهره و موسی حسینی. «بررسی نقش مشارکت‌های مردمی در پیشگیری از سرقت منازل». *پژوهش‌های جامعه‌شناختی*، ۴، ۲۳(۱۳۸۹)، ۱۱۱-۱۳۱.

– ناطق‌پور، محمدجواد و سید احمد فیروزآبادی. «شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن». *نامه علوم اجتماعی*، ۲۸، ۲(۱۳۸۵)، ۱۶۰– ۱۹۰.

– نوروزی، محمد. «نقش‌آفرینی شهروندان در مرحله تحقیقات مقدماتی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۶.

– نوروزی، محمد، عبدالرضا جوان جعفری و سید مهدی سیدزاده ثانی. «گونه‌شناسی مسئولیت‌های حاصل از «بازداشت شهروندی» در حقوق ایران». *تعالی حقوق*، ۵، ۴(۱۳۹۸)، ۱۴۹-۱۱۶.

– نوروزی، محمد، عبدالرضا جوان جعفری و سید مهدی سیدزاده ثانی. «نقش‌آفرینیِ شهروندان در فرایند تحقیقات مقدماتی». *تعالی حقوق*، ۳، ۱۸(۱۳۹۶)، ۳۳-۶۲.

– یزدیان جعفری، جعفر. «بررسی جرم خودداری از کمک به افراد در معرض خطر». *حقوق پزشکی*، ۸، ۳۱(۱۳۹۳)، ۱۱۵-۱۴۷.

ب) منابع خارجی

- Arlsdale, John Z. *Trends in Social Psychology*. Hauppauge, N.Y.: Nova Science Publishers Inc, 2003.

- Collin, Peter Hodgson. *Dictionary of Law*. Chicago: Fitzroy Dearborn publishers, 1999.

- Husain, Akbar. *Social Psychology*. Upper Saddle River, N.J.: ⁊Pearson, 2011.

- Wenik, Jack. “Forcing the bystander to get involved: A case for a statute requiring witnesses to report crime”. *The Yale Law Journal*, 94, 7(1985), 1787-1806. https://doi.org/10.2307/796222

ج) وب‌سایت‌ها و روزنامه‌های خبری

– رسانه مشرق. «اثر تماشاگر یا Bystander Effect چیست؟/ هرچه تماشاگر بیشتر، احتمال کمک کردن کمتر». ۱۴۰۲. قابل دسترسی در:

mshrgh.ir/1485607

- New York Times. “37 Who Saw Murder Didn’t Call the Police; Apathy at Stabbing of Queens Woman Shocks Inspector”. March 27, 1964. Available at: https://www.nytimes.com/1964/03/27/archives/37-who-saw-murder-didnt-call-the-police-apathy-at-stabbing-of.htmlhttps://en.wikipedia.org/wiki/Citizen%27s_arrest